

УДК 811.111'373'42:611

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2022.1\(48\).259824](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2022.1(48).259824)

РЕЛІГІЙНА ЛЕКСИКА В АМЕРИКАНСЬКОМУ ПРЕЗИДЕНТСЬКОМУ ДИСКУРСІ: МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Четайкіна В.В.

кандидат філологічних наук, доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID ID: 0000-0003-0332-7925

Стаття висвітлює методикау дослідження релігійної лексики в американському президентському дискурсі. Релевантність роботи зумовлена пріоритетом у сучасній лінгвістиці комунікативно-прагматичного підходу до вивчення дискурсивних утворень різних жанрів і форматів. В останні десятиліття дослідження дискурсу є актуальним напрямком у сучасній лінгвістиці у зв'язку зі зміною наукової парадигми, що відбулася у мовознавстві, а саме: на місце панівної системно-структурної та статичної парадигми приходить антропоцентрична. Релігійна лексика функціонує як у побутовому, так і в інституційному спілкуванні у трьох основних різновидах, а саме: загальна релігійна лексика, біблеїзми (сталі вирази, фразеологізми) та цитати зі Святого Письма. Ця тенденція спостерігається і в політичному дискурсі у цілому, та у президентському дискурсі зокрема, що увиразнює актуальність нашої роботи. Пошук ефективних шляхів аналізу та опису семантики та функції релігійної лексики в американському президентському дискурсі зумовив вибір основних підходів до об'єкту дослідження. Стосовно жанрового простору президентського дискурсу як різновиду політичного дискурсу зазначимо, що він зумовлений державним загально-політичним устроєм країни, історичними та політичними традиціями інституту президентства, соціокультурними умовами існування політичного дискурсу. Методи, що використано в лінгвістичних студіях, передбачають здійснення системи процедур вивчення об'єкта дослідження та верифікації отриманих результатів. Типовими орієнтирами системного філологічного аналізу вбачаємо звертання уваги на смисловий, змістовий бік тексту, представленого текстовими категоріями, та на комунікативне занурення тексту в дискурсивне відтворення. Для системного комплексного аналізу в роботі залучено такі методи, що враховують комунікативну сутність тексту дискурсу, відображають значущість тексту у світлі його породження й інтерпретації. Саме тому в роботі застосовано як загальнонаукові, так і спеціальні методи дослідження.

Ключові слова: біблеїзм, президентський дискурс, релігійна лексика, методологія.

RELIGIOUS VOCABULARY IN THE AMERICAN PRESIDENTIAL DISCOURSE: RESEARCH METHODOLOGY

Chetaykina V.V.

candidate of philological sciences, associate professor,
Ivan Franko National University of Lviv

The article highlights the research methodology of religious vocabulary in American presidential discourse. The relevance of the work is due to the priority of communicative-pragmatic approach to the study of discursive formations of different genres and formats in modern linguistics. The study of discourse is an important area in modern linguistics in connection with the change of scientific paradigm that has taken place in linguistics, namely: the dominant system-structural and static paradigm has been replaced by the anthropocentric one. Religious vocabulary functions in both domestic and institutional communication in three main forms, namely: general religious vocabulary, biblical (set expressions, phraseology) and quotations from the Scriptures. This

tendency is observed both in the political discourse in general and in the presidential discourse in particular, which emphasizes the relevance of our work. The search for effective ways to analyze and describe the semantics and functions of religious vocabulary in American presidential discourse has led to the choice of basic approaches to the object of study. Regarding the genre space of presidential discourse as a kind of political discourse, we note that it is determined by the general political system of the country, historical and political traditions of the presidency, socio-cultural conditions of political discourse. The methods used in linguistic studies involve the implementation of a system of procedures for studying the object and verification of the results. Typical guidelines for systematic philological analysis include attention to the semantic side of the text represented by textual categories, and the communicative immersion of the text in discursive reproduction. For systematic analysis, the following methods are used in the work, which take into account the communicative essence of the discourse text, reflect the significance of the text in the light of its generation and interpretation. That is why the work uses both general and special research methods.

Key words: *biblical expression, presidential discourse, religious vocabulary, methodology*

Вступ. Дослідження виконано у руслі сучасної лінгвометодології, яка спрямована на встановлення природи мови в співвідношенні зі свідомістю її носіїв, соціумом, культурою, дійсністю, комунікацією, процесами пізнання світу, а також на формування інструментарію, засад і способів опису й аналізу мови та її продуктів (Селиванова, 2002).

Релевантність запропонованого дослідження зумовлена пріоритетом у сучасній лінгвістиці комунікативно-прагматичного підходу до вивчення дискурсивних утворень різних жанрів і форматів. В останні десятиліття дослідження дискурсу є актуальним напрямком у сучасній лінгвістиці у зв'язку зі зміною наукової парадигми, що відбулася у мовознавстві, а саме: на місце панівної системно-структурної та статичної парадигми приходить антропоцентрична. Релігійна лексика функціонує як у побутовому, так і в інституційному спілкуванні у трьох основних різновидах, а саме: загальна релігійна лексика, біблеїзми (сталі вирази, фразеологізми) та цитати зі Святого Письма. Ця тенденція спостерігається і в політичному дискурсі у цілому, та у президентському дискурсі зокрема, що увиразнює актуальність нашої роботи.

Результати і обговорення. Серед головних завдань лінгвометодології в межах нашої роботи варто зазначити такі:

- з'ясування співвідношення методології, парадигми, епістемі;
- вияв світосприймальних домінант (епістем) у наукових мовознавчих парадигмах і школах;
- визначення предмета й об'єкта мовознавчих досліджень;
- обґрунтування зв'язку пізнавальної здатності людини з мовою і мовленням, процесами комунікації;
- інвентаризація й систематизація дослідницьких принципів у ракурсі різних епістем і парадигм;
- упорядкування лінгвістичних методів у розрізі наявних у лінгвістиці епістем;
- розробка способів оцінки достовірності отриманих результатів лінгвістичного пошуку (Селиванова, 2002).

Метод, як спосіб організації пізнавальної й дослідницької діяльності науковця з метою вивчення явищ і закономірностей певного об'єкта науки передбачає здійснення системи процедур вивчення об'єкта дослідження та верифікації отриманих результатів. Методи, що використовуються в мовознавстві традиційно поділяються на *загальні* (спостереження, індукція, дедукція, гіпотеза, аналіз, синтез, порівняння, формалізація, експеримент, моделювання тощо) та суто *лінгвістичні*, що мають власну специфіку, притаманну лише лінгвістичним студіям на відміну від методів інших наук.

Незважаючи на те, що проблема лінгвістичного аналізу тексту за допомогою як загальнонаукових, так і суто лінгвістичних підходів та методів розглядається багатьма дослідниками, на теперішній час усе ще спостерігається відсутність усталеної системи процедур та методів лінгвістичного аналізу тексту, а також термінологічного апарату такого аналізу. Коли йдеться про лінгвістичний аналіз художнього тексту, треба враховувати три принципових орієнтири його системного філологічного аналізу, а саме, увагу до смислового, змістового боку тексту, представленого текстовими категоріями, до комунікативного занурення тексту й до естетичних якостей художніх текстів. Задля лінгвістичного аналізу публіцистичного тексту, а саме тексту, що належить до президентського дискурсу, в першу чергу треба акцентувати увагу на перших двох орієнтирах – змістовному та комунікативному.

Процедура філологічного аналізу тексту президентського дискурсу в нашому дослідженні ґрунтувалася на підставі шести етапів інтерпретаційного аналізу тексту: 1) визначення різновиду тексту за стилем, мовою, жанром, функційним типом мовлення; 2) декодування тексту як повідомлення, розкриття загального змісту, його згортка до двох-трьох речень; 3) детальний аналіз значень слів і сполук, які вони отримують у мікро- й макроконтексті; 4) аналіз стилістичних прийомів порівняно з нейтральними засобами мовного вираження; 5) вияв призначення стилістично маркованих фрагментів висловлень, їхньої ролі у вираженні суб'єктивно-оцінного відношення автора до описуваних ним подій у тексті; 6) узагальнення отриманих результатів (Славова, 2006).

Такий підхід вважаємо достатнім як один з етапів лінгвістичного аналізу саме тексту досліджуваного дискурсу, адже він є текстоцентричним. Але для системного комплексного аналізу потрібно залучення таких методів, які враховують або охоплюють комунікативну сутність тексту дискурсу, відображають значущість тексту у світлі його породження й інтерпретації, у семіосфері текстів і в семіотичному універсумі культури та відтворюють синергетичну природу тексту та універсума культури.

Тому в нашій роботі використовується, запропонована О. Селівановою *методика діалогічної інтерпретації тексту*, що є сукупністю процедур аналізу тексту як знакового посередника дискурсу з урахуванням екстралінгвальних чинників текстової комунікації та інтегруючого принципу діалогічності.

Саме принцип діалогічності дає змогу в нашому дослідженні розглядати текст президентського дискурсу як знаковий посередник комунікативної ситуації, що призводить до здійснення комунікативного задуму та передачі змісту тексту, що є детермінований внутрішніми й зовнішніми чинниками. Першим етапом методу діалогічної інтерпретації є встановлення діалогічних відношень тексту президентського дискурсу із системою інших текстів публічного політичного дискурсу в текстовій синтагматиці й парадигматиці. Це передбачає, насамперед, визначення мовленнєвого жанру, типу тексту, його стилістичних, структурних, змістовних, прагматичних і функційних ознак. Другий етап зумовлений діалогічністю тексту як знаку в соціокультурному контексті й передбачає вияв інтенцій адресанта тексту. Третім етапом є вияв діалогічних відношень тексту з особистістю адресата (в нашому випадку — масового адресата президентського дискурсу), його свідомістю, настановами, обізнаністю в питаннях релігійної тематики. Цей етап ґрунтується на реконструкції вбудованої в текст програми адресованості, закладеної автором для встановлення комунікативного впливу на реального адресата.

Багатомірність та неоднорідність підходів до вивчення політичного дискурсу взагалі та президентського дискурсу зокрема обумовили початковий етап дослідження. Вирішення основних проблем щодо статусу президентського дискурсу дозволило окреслити основні принципи та етапи проведеного нами аналізу текстів політичного президентського дискурсу та особливостей функціонування в ньому релігійної лексики.

Якщо диференціювати жанри політичного дискурсу за параметрами інституційності, то потрібно розмежовувати мовленнєві жанри за ступенем формальності.

У нашій роботі, окрім ступеню формальності президентського дискурсу, враховувався, насамперед, параметр інтенційності політичного дискурсу, у межах якого функціонує дискурс президентський.

Серед *ритуальних жанрів* особлива увага в нашому дослідженні приділяється інавгураційному зверненню президента США до нації. Саме інавгураційні промови було піддано не тільки *синхронічному* дослідженню (як решту *жанрових різновидів*), але й *діахронічному* дослідженню — від інавгураційної промови першого президента США до промови президента Д. Трампа. Ми виходили з припущення, що в інавгураційних промовах спостерігається найвища ступінь ритуальності, яка маніфестується не тільки на екстралінгвальному рівні, але й на лінгвальному — у вигляді трафаретних формул, мовних кліше, усталених стилістичних прийомів. Завданням діахронічного дослідження, насамперед, було простежити:

- зв'язок між композиційною структурою інавгураційної промови та закладеними в кожну композиційну частину стратегіями й тактиками, що реалізуються за допомогою релігійної лексики;

- характер використання релігійної лексики в інавгураційних промовах протягом XVIII-XXI століть та тенденції до збільшення/зменшення її вжитку;

- основні закономірності вживання релігійної лексики певного типу (загально-релігійної лексики, біблеїзмів, біблійних цитат) задля виконання комунікативного наміру адресанта інавгураційної промови.

На наше глибоке переконання, саме (і тільки) завдяки використанню релігійної лексики уможлиблюється здійснення таких комунікативних намірів як, наприклад, заклик благословення Америки та її громадян; визнання святенності самої церемонії інавгурації перед Богом; прохання у Всевишнього про допомогу у виконанні президентом своїх функцій; зазначення того, що США – це обрана Богом держава, яку Всевишній нагородив величчю, свободою і, водночас, відповідальністю та місією захищати свободу у всьому світі тощо.

Окрім інавгураційних промов у дисертаційному дослідженні вивчалися особливості вживання релігійної лексики в наступних промовах, що належать до ритуальних жанрів: прощальна промова президента, Різдвяне/Новорічне звернення Глави держави до нації, ювілейна / святкова промова, присвячена важливим датам, врученню премій, відкриттю форумів, фестивалів, виставок та суботнє радіо звернення президента до нації.

Оскільки *агональні* жанри, за нашим припущенням, не повинні бути «перевантаженими» релігійною лексикою у зв'язку з їхньою прагматичною направленістю, лінгвістичному аналізу були піддані два жанрових різновиди цього жанру, а саме:

- передвиборчі теледебати (*Presidential Election Debates*)
- передвиборче звернення (*Election Speeches*).

Інші жанри **ритуального** президентського дискурсу, а також різновиди **орієнтаційного** дискурсу та **агонального** дискурсу представлені промовами американських президентів XXI століття, що відбувалось у межах **синхронічного дослідження** функціонування релігійної лексики в президентському дискурсі.

Аналізу особливостей функціонування релігійної лексики в президентському дискурсі передував типологічний аналіз лексики, що традиційно пов'язана з релігійною сферою. У роботі чітко розшаровуються три види релігійної лексики. Насамперед, це загальна релігійна лексика (від згадування Бога та символу віри до позначення релігійних та історичних дій, атрибутів християнської церкви та церковних інститутів тощо). Окремий шар релігійної лексики створюють біблеїзми, як системні мовні одиниці (фразеологізми), або слова, що входять до лексичного складу мови та широко вживаються в мовленні. Окреме місце в нашому дослідженні посідає пряме цитування біблійних контекстів, а саме тих елементів першоджерела (Біблії), що не набули фразеологізації в мові, а сприймаються як прототипові висловлювання. Ми дотримуємось думки, що кожний із видів релігійної лексики надає президентському дискурсу ваги, тому подальший етап дослідження проводитиметься за наступною схемою:

- дослідження вживання загально-релігійної лексики в різних жанрах американського президентського дискурсу;

- дослідження вживання біблеїзмів у різних жанрах американського президентського дискурсу;
- дослідження вживання цитат із Біблії в різних жанрах американського президентського дискурсу.

У межах загальнонаукових методів залучено *описовий* метод для виявлення та опису комплексу характерних ознак об'єкта дослідження. Завдяки цьому методу в роботі знайшли своє відображення як опис основних характеристик політичного дискурсу як одного з різновидів інституційного дискурсу, так і опис характеристик президентського дискурсу, у якому функціонує релігійна лексика трьох видів. До описового методу було також залучено методи *аналізу й синтезу* для формування узагальнених уявлень про природу англomовного політичного (президентського) дискурсу, що отримано на підставі синтезу його концептуальних складників.

Для висвітлення внутрішньої та зовнішньої динаміки предмета дослідження було використано кількісний аналіз, що являє собою *квантитативний* метод для кількісної обробки фактографічного матеріалу. Він передбачає підрахунок частоти використання тих чи інших лексичних одиниць релігійної семантики та метод *графічної репрезентації результатів*. Ці методи дали підстави для узагальнень і частотної кваліфікації здобутих результатів.

У межах *структурного* методу релевантними стали елементи *компонентного* аналізу, які уможливили виявлення семантичних особливостей досліджуваних дискурсів. Виявлення семантичної складової релігійної лексики, що досліджується, сприяло викриттю механізмів дії релігійної лексики в реалізації основних стратегій і тактик адресантів президентського дискурсу.

В амплітуді *функційного* методу виявився актуальним *контекстуально-інтерпретаційний* аналіз, що дав змогу ідентифікувати й пояснити смислову динаміку виокремлених різновидів мовних одиниць в уже згаданому дискурсивному сегменті. Елементи *конверсаційного* аналізу застосовувалися в процесі реконструкції комплексу складників досліджуваної комунікативної сфери в її проекції на екстралінгвальну ситуацію.

Лінгвокультурологічний аналіз прислужився у виявленні й поясненні етноспецифічних особливостей американського президентського дискурсу. Реєстрову специфіку кожного з видів президентського дискурсу виявив *лінгвостилістичний* аналіз. *Лінгвокомунікативний* ракурс вивчення політичного президентського дискурсу посприяв висвітленню його принципів характеристик. Метод *комунікативно-функціонального* аналізу уможливив виокремлення домінуючих стратегій і тактик, що реалізуються за допомогою релігійної лексики в президентському дискурсі. Метод *контекстуального аналізу* дав змогу встановити динаміку семантичних процесів у релігійній лексиці, що вжита в різних мовленнєвих контекстах, і здійснити класифікацію загальних лінгвальних і суто лінгвостилістичних засобів вербалізації інтенцій.

Висновки. Пошук ефективних шляхів аналізу та опису семантики та функції релігійної лексики в американському президентському дискурсі

зумовив вибір основних підходів до об'єкту дослідження. Методи, що використано в лінгвістичних студіях, передбачають здійснення системи процедур вивчення об'єкта дослідження та верифікації отриманих результатів. Типовими орієнтирами системного філологічного аналізу вбачаємо звертання уваги на смисловий, змістовий бік тексту, представленого текстовими категоріями, та на комунікативне занурення тексту в дискурсивне відтворення. Для системного комплексного аналізу в роботі залучено такі методи, що враховують комунікативну сутність тексту дискурсу, відображають значущість тексту у світлі його породження й інтерпретації. Саме тому в роботі застосовано як загальнонаукові, так і спеціальні методи дослідження.

Список літератури

- Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации. Киев: ЦУЛ, «Фитосоциоцентр», 2002. 336 с.
- Славова Л. Л. Комунікативні стратегії та тактики у сучасному масмедійному політичному дискурсі: зіставний аспект (на матеріалі українських та американських Інтернет-джерел). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2006. № 27. С. 116–117.
- American Rhetoric. URL: <http://www.americanrhetoric.com> (дата звернення 10.05.2022).
- Presidential Speeches. URL: <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches> (дата звернення 10.05.2022).

References

- Selivanova, E. A. (2002). *Osnovy linhvistycheskoi teoryy teksta y kommunykatsii*. Kiev: TsUL, «Fytosotsyotsentr».
- Slavova, L. L. (2006). *Komunikatyvni stratehii ta taktyky u suchasnomu masmediinomu politychnomu dyskursi: zistavnyi aspekt (na materialy ukrainskykh ta amerykanskykh Internet-dzherel)*. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*. № 27, 116–117.
- American Rhetoric. URL: <http://www.americanrhetoric.com>
- Presidential Speeches. URL: <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches>

Стаття надійшла до редакції 10.02.2022 року